

KULTUR

Kulturchef: Karin Olsson. Biträdande kulturchef: Jens Lijestrand. På nätet: [Expressen.se/kultur](http://www.expressen.se/kultur)
Adress: Expressen Kultur, 105 16 Stockholm. Tel: 08-738 30 00. E-post: kulturen@expressen.se

LÖRDAG 23 JANUARI 2021

7062

DAGAR HAR DEN
SVENSKA JOURNALISTEN
DAWIT ISAAK NU SUTTIT
FÄNGSLAD I ERITREA

Stöd arbetet för hans frigivning på bankgiro
8045-0295. Läs mer på www.freedawit.com

1923

DAGAR HAR DEN
SVENSKA FÖRLÄGGAREN
GUI MINHAI NU VARTIT
FAST I KINA

Stöd arbetet för Gui Minhai.
Läs mer på <http://freguiminhai.org>

Förlorade röster

”Vita båtarna” är en av Sveriges främsta humanitära insatser under andra världskriget, ändå är kunskapen om den låg.

Daniel Leviathan, årets Micael Binfelds stipendiat, fann berättelserna om Förintelsens överlevande.

OMSÖRG. Av de Förintelseöverlevande som hade ankommit till Stockholmstrakten avled 66 tidigt. På Sigtuna beredskapssjukhus får nyanlända vård. Foto: JUDISKA MUSEET

Regina Pośladek ligger på en brits på fartyget S/S Kastelholm. Det är den 15 juli 1945 och i dag fyller hon 20 år. Några dagar tidigare har fartyget lämnat Lübeck eskorterat av tyska minsvepare över den minerade Östersjön.

Regina, vars judiska namn är Rywka, var knappt 14 år när tyska styrkor sensommaren 1939 invaderade Polen och hennes hemstad Łódź. Snart kom hennes familj, tillsammans med över 200 000 andra judiska familjer, att fösas in i Łódź getto. Där såg hon vänner och släktingar svälta ihjäl, dö i sjukdomar och försvinna i deportationer. Regina överlevde fem år i getton när det tömdes sommaren 1944. Hon var den enda ur sin familj som kom att överleva Auschwitz. I koncentrationslägret Bergen-Belsen blev hon svårt sjuk i tbc.

Nu ligger Regina bland hundratals andra sjuka i en båt på väg till Sverige. Över 9 000 överlevande, övervägande judar, kom till Sverige under sommaren 1945. De hämtades i fem fartyg som byggts om till lasarettsfartyg och målats vita med röda kors. Denna humanitära aktion, koordinerad mellan Sverige och flyktingorganet UNRRA, kom att kallas ”Vita båtarna”. Tanken var att hämta svårt sjuka flyktingar, ge vård och låta dem återvända hem. Men det fanns inget att återvända till.

Över hela landet ankom de överlevande till sjukhus och sanatorier. För de flesta blev det en möjlighet att forsiktigt bygga sig en ny tillvaro. Efter att ha tillfrisknat kom många att emigrera till Nordamerika och det blivande Israel medan andra stannade i Sverige och skapade sig ett fortsatt liv här.

För Regina blev det inte så. Efter ankomsten till Frihamnen togs hon till det nyupprättade beredskapssjukhuset i

Sigtuna, i dag Sigtunastiftelsen. Den 8 augusti, bara tre veckor senare, dog hon i sviterna av sina skador.

Regina Pośladeks öde delades av många. Av de Förintelseöverlevande som hade ankommit till Stockholmstrakten avled 66 tidigt. De kom att begravas på Norra judiska begravningsplatsen i Solna. Precis som Regina var de allra flesta unga kvinnor som varit i tonåren när kriget brutit ut och deporterats från olika delar av Europa. De kom i dätidens dokumentation att bli omnämnda som ”1945 års räddade” vilket har givit upphov till projektets namn: ”Förlorade röster – spåren efter 1945 års räddade”.

Till projektet, initierat av Judiska församlingen i Stockholm, rekryterades jag i egenskap av forskare, och min bakgrund som arkeolog utbildad i Jerusalem. För att ro i land projektet underlättar det att flytande kunna läsa både svenska och hebreiska, samt ha grundläggande förståelse för jiddisch och tyska. Jag var mycket hedrad att bli tillfrågad att leda projektet, då jag har en stark personlig koppling till Förintelsen, som barnbarnsbarn till judar från Polen och Ukraina, som var bland de få ur sina släkter som undkom Förintelsen.

Det arkeologiska studiet, i vilken jag är skolad, kan många gånger jämföras med ett detektivarbete. Inte sällan har man endast fragmentariska spår av det förlutna som grund för den bild man ska återskapa. På liknande sätt har forskningen om ”1945 års räddade” utgått ifrån spridda spår, små ledtrådar här och där, som tillsammans vävs ihop till en större berättelse och något som kan närma sig en skildring av ett liv.

Denna skildring tar sin början i gravstenarnas simpla information, de överlevandes namn, datum och födelseland. I flera fall har även denna magra fakta visat sig inte stämma, med felstavade namn och felaktiga ursprungsländer. På Reginas gravsten stod det exempelvis att hon var född i Tjeckoslovakien, trots att vi vet att hon kom från Polen.

I nästa steg luskammades de svenska arkiven på alla uppgifter som kunde relatera till de överlevande. Bland spåren fanns ofta inresepass, medicinjournaler från beredskapssjukhusen och sanatorierna, polisförhör samt ansökningar om uppehållstillstånd för att få vara kvar i Sverige, men även ansökningar för att få leta efter släktingar i Europa. Informationen bevarad i de svenska arkiven tillät senare sökningar i de större Förintelse-databaserna, främst Israels forskningscentrum om Förintelsen, Yad Vashem, och Arolsenarkiven i Tyskland som bevarar nazisternas dokumentation av ”den slutgiltiga lösningen”.

Tillsammans används alla dessa spridda spår till att försöka måla en bild av vilka personerna bakom inskriptionerna på gravstenarna faktiskt var, dessa personer vars röster vi har förlorat.

Målet med projektet är att kunskapen ska bevaras på en informativ digital plattform, tillgänglig för såväl skolungdomar som den breda publiken. Det är tack vare Micael Binfelds stiftelse till minne av Förintelsen som vi kan förverkliga detta mål. Tack vare det generösa stipendiet kommer plattformen att kunna upprättas och bli en del i den svenska undervisningen om Förintelsen. Stipendiet möjliggör att utveckla forskningsprojektet så att det också når ut till allmänheten.

Min förhoppning är att den digitala plattformen i framtiden ska växa till att inkludera de liknade öden och berättelser som finns gömda och glömda runtom

i Sverige. Gravkvarter som det på Norra judiska begravningsplatsen i Solna finns också bland annat i Göteborg, Norrköping, Örebro, Karlstad och Lärbo.

Alla dessa gravar, dessa öden, är både en del av vår svenska, liksom vår svenskjudiska, historia. Det är en påminnelse om vad som hände här sommaren 1945. Projektet blir ett sätt att visa respekt gentemot de över 9000 som kom hit med de ”Vita båtarna” direkt från Förintelsen – särskilt gentemot dem som aldrig fick möjlighet att återvända till livet – och se till att de aldrig glöms bort.

Daniel Leviathan
kulturen@expressen.se

Micael Binfeld och Daniel Leviathan.
Foto: KARL GABOR

DANIEL LEVIATHAN FÅR BINDEFELDS STIPENDIUM

Daniel Leviathan är arkeolog utbildad på det Hebreiska universitetet i Jerusalem, samt doktorand i religionshistoria och religionsvetenskap vid Lunds universitet. Han är också årets mottagare av Micael Binfelds stipendium till minne av Förintelsen, i år en summa om 500 000 kronor. Stipendiet delas ut i samband med Förintelsens minnesdag 27 januari.